

1930'lar Türkiye'sinde Kemalizm Algulamaları

Yrd. Doç. Dr. Hakkı UYAR*

Türk Devrimi'nin ideolojisi olan Kemalizm'in ortaya çıkışı 1930'lu yıllara rastlar. Devrim'in halka benimsetilme çabalarının yoğunluk kazandığı bu yıllarda, dünyadaki gelişmeler karşısında kendini tanımlama, ifade etme çabalarının da bir sonucu olarak birbirinden farklı Kemalizm tanımlamaları ortaya çıktı.

A. CHP Programları ve Kemalizm

Ülkeyi işgalden kurtaran A-RMHC'nin partiye dönüşmesiyle ortaya çıkan CHP, **kurtuluşçu ve modernleştirici** bir partiydi. 1923-1950 yılları arasında tek parti olarak iktidarı elinde tutan CHP, meşruiyetini iki temele dayandırıyordu¹:

1. **Ülkeyi kurtaran Müdafaa-i Hukuk temelinden gelme** (başta Mustafa Kemal olmak üzere CHP yöneticilerinin Milli Mücadele'yi kazanmış olmalarının verdiği karizma).
2. **Tüm toplumsal kesimleri temsil etme iddiası** (Ulusal bir parti olarak CHP, sınıfsal yapının pek de gelişkin olmadığı bir ortamda "*Sınıfsız imtiyazsız kaynaşmış bir kitle*" düşüncesine dayanıyordu).

CHP'nin ilk programı 1931 tarihlidir. Ancak, 1923 genel seçimleri öncesinde A-RMHC Reisi Gazi Mustafa Kemal'in 8 Nisan 1923 tarihli "*Dokuz Umde*" olarak bilinen "*Seçim Beyannamesi*" de bir program taslağı olarak kabul etmek gerekir².

1923 sonrasında ülkeyi kurtaran partinin, **devlet kurması/ulus inşa etmesi** söz konusuydu. Nitekim, tüm tek parti dönemi boyunca kabul edilen CHP programlarına (1931, 1935, 1939 ve 1943) bakıldığında –Dokuz Umde de dahil olmak üzere-, yeni bir **devlet**, yeni bir **ulus** inşası açıkça görülür.

Dokuz Umde'de dikkati çeken unsurlar olarak; egemenliğin millete ait olduğu, güvenlik sorununun çözüleceği, adalet sisteminin reforma tabi tutulacağı, askerliğin kısaltılacağı, savaşta harap olan ülkenin yeniden inşa edileceği, ekonomik ve sosyal alanda halk yararına uygulamalar (aşar vergisinin yeniden düzenlenmesi, tütün ekimine ilişkin düzenlemeler, üreticilere yönelik kredi kolaylıkları, tarımda makineleşme, demiryolları yapımı, eğitimin yaygınlaştırılması, sağlık sisteminin düzenlenmesi, ormanların verimli bir şekilde işletilmesi, hayvancılığın gelişimi) görülmektedir.

9 Eylül 1923 tarihinde kabul edilen Halk Fırkası Nizamnamesi'nin birinci maddesinde partinin;

- a. *Milli hakimiyetin halk tarafından ve halk için icrasına rehberlik etmek,*
- b. *Türkiye'yi asri bir devlet halinde yükseltmek,*
- c. *Türkiye'de bütün kuvvetlerin üstünde kanunun velayetini hakim kılmak*³ için çalışacağı belirtilmektedir.

* DEÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

¹ Hakkı Uyar, **Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi**, Boyut Yay., İstanbul, 1999.

² **Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV (1917-1938)**, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü yay., Ankara, 1964, ss. 488-490.

Kemalizm teriminin resmîyet kazanması, CHP'nin Mayıs 1935 tarihinde toplanan Dördüncü Büyük Kurultayı'nda kabul edilen CHP Programı ile oldu. Programın “Giriş” kısmında Kemalizm ile ilgili şu değerlendirme yapılıyor:

“Cumhuriyet Halk Partisi'nin programına temel olan ana fikirler, Türk Devrimi'nin başlangıcından bugüne kadar yapılmış olan işlerle, yalın olarak ortaya konmuştur.

Bundan başka, bu fikirlerin başlıcaları, 1927 yılında Parti Kurultayı'nca da kabul olunan tüzüğün genel esaslarında ve Genel Başkanlığın, aynı kurultayca onanmış olan bildiriğinde ve 1931 kamutay seçimi dolayısıyla çıkarılan bildirikte saptanmıştır.

Yalnız birkaç yıl için değil, geleceği de kapsayan tasarılarımızın ana hatları burada toplu olarak yazılmıştır.

*Partimizin güttüğü bütün bu esaslar, **Kamâlizm prensipleridir**”⁴.*

1931, 1935, 1939 ve 1943 tarihli CHP programlarının⁵ girişinde **vatan, millet ve devlet** gibi başlıkların olması ilk bakışta şaşırtıcı gelebilir. Bunu, ulus ve devlet inşasının daha sürmekte ve bu nedenle **program** (yani yapılacak işler) dahilinde olduğu şeklinde yorumlamak gerekir.

1931 programında kadınlara milletvekili seçilme hakkı verileceği belirtilmektedir. Bir sonraki programdan (1935) önce bu gerçekleşmiştir.

1931 tarihli programda, bir dereceli seçim sistemi toplumun (ileride) belli bir olgunluğa ulaşmasından sonra uygulanabilecek nihai bir hedef olarak algılanmaktadır. 1935 tarihli programda ise, ileride bir dereceli seçim sistemine geçilmesinden vazgeçildi ve iki dereceli sistemin demokratikleştirilmesi esası benimsendi. 1943 tarihli program ise, bu konuda daha geri bir nitelik taşımakta olup, iki dereceli seçim sisteminin devam edeceği belirtilmektedir.

1935 programı, 1931 tarihli programa göre daha ayrıntılıdır. Partinin ideolojisi Kemalizm olarak tanımlanmıştır. Uluslar arası amaçları olan, kökü yurt dışında olan ve sınıf esasına dayalı cemiyetlerin kurulamayacağını belirtmesi dikkat çekicidir. Ayrıca işçi ve esnafın parti tarafından örgütleneceği belirtilmektedir ki, bunun ilk örneği İzmir'de verilmiştir⁶. Bu tarihlerde, Recep Peker'in otoriter-totaliter bir parti program ve tüzüğü hazırladığı, bunun Atatürk tarafından reddedildiği çeşitli kaynaklarda⁷ belirtilmektedir. Ancak, bu program ve tüzük taslağı ortada yoktur.

1943 programının beşinci bölümü “*Cihan harbi içinde idare*” ve altıncı bölümü “*Cihan harbinden sonraki ihtimaller*”, partinin dönemin koşullarına uyum sağladığının ve programını buna göre revize ettiğinin önemli bir göstergesidir. Nitekim, tek parti dönemi

³ Halk Fırkası Nizamnamesi, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki Halk Fırkası azaları tarafından bilmüzakere hey'et-i umumiyesi 9 Eylül 339 tarihinde kabul olunmuştur, Ankara, 1342-1339.

⁴ CHP Programı, Partinin Dördüncü Büyük Kurultayı Onaylamıştır, Mayıs 1935, Ulus Basımevi, Ankara, 1935.

⁵ CHF Programı, Fırkanın üçüncü büyük kongresi tarafından kabul olunmuştur, Mayıs-1931, Devlet Matbaası, İstanbul, 1931; CHP Programı, Partinin Dördüncü Büyük Kurultayı Onaylamıştır, Mayıs 1935, Ulus Basımevi, Ankara, 1935; CHP Programı, Partinin Beşinci Büyük Kurultayının 1 Haziran 1939 tarihindeki toplantısında kabul edilmiştir, Ulus Basımevi, Ankara, 1939; CHP Programı, Partinin VI. Büyük Kurultayının 14 VI. 1943 Tarihindeki Toplantısında Kabul Edilmiştir, Zerbamat Basımevi, Ankara, 1943.

⁶ Hakkı Uyar, “Devletin İşçi Sınıfı’ ve Örgütlenme Girişimi: CHP İzmir İşçi ve Esnaf Cemiyetleri Birliği (1935)”, **Tarih ve Toplum**, sayı 160, Nisan 1997, ss. 14-20.

⁷ Örneğin bkz. Hasan Rıza Soyak, **Atatürk'ten Hatıralar**, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2005.

boyunca dört yılda bir toplanan CHP Kurultaylarının en önemli işlerinden biri Parti Programı üzerine yapılan çalışmalardır⁸. Altı ok'un aşamalı bir şekilde kabul edilmesi gibi, Kemalizm de tek parti dönemi boyunca –özellikle de Atatürk döneminde- gelişerek bir ideoloji niteliği kazanarak, belli bir çerçeveye oturmuştur. Ancak, oluşturulan ideolojik iskeletin içeriğinin tam olarak doldurulduğunu söylemek oldukça zordur.

Atatürk'ün ölümünden kısa bir süre önce (1938) CHP'nin yayınladığı **On Beşinci Yıl Kitabı**'nda, 1923 Tüzüğü'nün birinci maddesinde sıralanan amaçlara benzer bir şekilde şunlar dile getirilmektedir:

*“Cumhuriyet Halk Partisi'nin üç(üçüncü) ve dördüncü Büyük Kongrelerinde tanzim olunan Parti programı Türk milletini, milli ülküsüne götürecektir olan ana yolları tam, kat'i ve açık olarak gösterir. Bu program, şu veya bu sınıf ve zümre için değil; bütün millet için, milletin yeni ve ileri hedefi olan **medeni yükseliş** uğrunda çalışacak bütün vatandaşlar içindir.*

Bu program bugünkü ve yarınki cumhuriyet nesilleri için inan esaslarını anlatan ve Kemalizm'in ortaya koyduğu ve Partinin bayrağında kırmızı zemin üzerinde altı beyaz okla temsil ettiği altı ehemmiyetli vasfı ihtiva eder”⁹.

CHP, altı oklu bayrağı 1933 yılında kullanmaya başladı. Altı oklu bayrağın tasarımı Gazi Eğitim Enstitüsü'nde Resim-İş Bölümü'nde İsmail Hakkı Tonguç tarafından yapılmıştı¹⁰. Bayrağın nasıl kullanılacağı ve şekli CHF Bayrak Talimatı'nda açıklandı¹¹. Cumhuriyetin 10. yılı kutlamalarından önce altı oklu bayraklar parti örgütlerine gönderilmişti¹².

B. Kemalizm Kavramının İlk Kullanımı

Kemalizm kavramının ilk kullanımı Serbest Cumhuriyet Fırkası ile, Cumhuriyet döneminde ikincisi denenen çok partili rejim arayışları sırasında. Aslında, Kurtuluş Savaşı yıllarında/1919-1920'lerde İngilizler ve Fransızlar da, Kuvayı Milliyecileri, işgale direnen milliyetçileri kastederek Kemalist terimini kullanmıştı¹³. Ülke içinde sonraki kullanım ise, 1930 yılına aittir. Ahmet Cevat Emre, 1928-1933 yılları arasında çıkardığı **Muhit** dergisinde Kemalizm terimini ilk kez 1930 yılının yaz aylarında (Temmuz 1930) kullandı. Emre, *“Kemalizm doktrin olarak, bütün siyasi prensipleri malum bir demokrasi mektebidir”*

⁸ Bu dönemde CHP Tüzükleri de bazı önemli değişikliklere uğramıştır. 1980 sonrasında ise, CHP Kurultaylarında yenilenen ve değiştirilen Parti Programı değil, Parti Tüzüğü'dür.

Bkz. Hakkı Uyar, **1923'ten Günümüze CHP Tüzükleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme**, <http://kisi.deu.edu.tr/hakki.uyar/>

⁹ Cumhuriyet Halk Partisi, **On Beşinci Yıl Kitabı**, Ankara, 1938, s. 4.

¹⁰ 16 Mayıs 2006 tarihinde **Prof. Dr. Zafer Toprak** ile yapılan görüşmeden.

¹¹ **CHF Bayrak Talimatı**, Ankara, 1933.

Talimatname'nin tam metni için bkz. http://www.chp.org.tr/index.php?module=content&page_id=149

¹² CHF Katibiumumiliği'nin 142 sayı ve 17 Eylül 1933 tarihli yazısı. Bkz. **Cumhuriyet Halk Fırkası Katibiumumiliğinin F. Teşkilatına Umumi Tebligatı, Temmuz 1933'ten Birincikanun 1933 sonuna kadar, cilt 3**, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, 1934, ss. 135-136.

¹³ Örneğin bkz. Gotthard Jaeschke, **Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri**, (Türkçeye Çeviren: Cemal Köprülü), TTK yay., Ankara, 1971.

diyordu¹⁴. Ali Naci Karacan çıkardığı **İnkılap** gazetesinde, 2 Aralık 1930 tarihindeki başyazısında “*Rusya’da nasıl bir Komünizm, İtalya’da nasıl bir Faşizm varsa, bizde de bir Kemalizm olmalıdır*” diyordu¹⁵. Anlaşılan dünyada yükselen ideolojiler karşısında savunmacı bir refleksle bir ideoloji inşası yolunda çabalar harcanmaya başlanmıştır.

C. Mahmut Esat Bozkurt ve Kemalizm

Türk Devrimi’nin önde gelen eylem adamlarından ve Kemalizm’in belli başlı ve ilk¹⁶ teorisyenlerinden biri olan Mahmut Esat Bozkurt, çok farklı özellikleri ve renkli kişiliği ile günümüzde de güncelliğini korumaktadır. Savunanları ve karşıtları sürekli olarak O’nun farklı yönlerine dikkat çekmektedir. Milliyetçiliğini, sol kimliğini ön plana çıkararak olduğu gibi, O’nun Hukuk Devrimi’nin mimarı olmasına vurgu yapanlar da bulunmaktadır. Kimileri de Mason karşıtlığını vurgulamaktadır. Tüm bu yönleriyle Bozkurt’u “*Sol Milliyetçi*” olarak tanımlamak mümkündür¹⁷. Geçmişte kendini “*İttihat ve Terakki Fırkası’nın –tabiri caiz ise- sol cenahına kanaat-ı tamme ile merbut*”¹⁸ sayan Bozkurt’u Kemalizm’in bir varyantı olan *Sol Milliyetçi Kemalist* olarak tanımlamak mümkündür. Bozkurt ilk kez Kemalizm terimini, Kasım 1932 tarihinde **Anadolu** (İzmir) gazetesinde kullandı.

Birinci Meclis’te Mesleki Temsil’i savunması, Karl Marks’ın Kapital’ini Türkçe’ye çevirtmeye girişmesi, 1923’te İzmir’de toplanan İktisat Kongresi’nde “*Hülasa teşkilat yapınız; bu, Türkiye iktisat amillerinin haklarını harice ve dâhile karşı koruyacak en kuvvetli siper, kalkandır. Bunu yalnız Türkiyeliler için değil, bütün dünyanın mazlum iktisat amilleri için de temenni ederim*” diyerek çalışanlara örgütlenme çağrısı yapması ve onlar lehine İktisat Vekili olarak Mesai Kanunu çıkarmak istemesi (bu nedenle bakanlıktan ayrılmak zorunda kalması), yazılarında sık sık Marks’a atıf yapması onun sol kimliğine örnek olarak gösterilebilir¹⁹.

Bozkurt, 1933 yılında Bursa’da meydana gelen olaylar sonrasında Türkiye’de laiklik alanında atılması gereken adımların olduğunu belirtmekte ve Diyanet İşleri Başkanlığı ile ilgili olarak, bugün hâlâ önemini koruyan şu öneride bulunmaktadır:

*“Bence bugün dahi halli lazım gelen bir cihet vardır. Diyanet işlerinin yavaş yavaş devlet bütçesinden ayrılması, yalnız devletin yüksek nezareti altında, fakat hususi varidatla, mesela Kanunu Medeniye uygun tesisatla idare edilmesi icap eder. Vaizlerin büyük şehir imamlarının Darülfünun ilahiyat şubesi mezunları olması ve lisan bilir kimseler arasından seçilmesi lazımdır. Küçük şehir imamlarının ise mevkiele mütenasip bir tahsil görmeleri Layikliği anlamaları çok faidelidir”*²⁰.

¹⁴ Temuçin F. Ertan, “Ahmet Cevat Emre ve Kemalizm’de Öncü Bir Dergi: Muhit”, **Kebikeç**, yıl 2, sayı 5, 1997, ss. 17-34; Nedim Yalansız, “1930’lar Türkiye’sinde Demokrasi ve Kemalizm Tartışmaları”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları**, cilt III, sayı 8, yıl 1998, ss. 25-48.

¹⁵ Mete Tunçay, **T.C.’nde Tek-Parti Yönetimi’nin Kurulması (1923-1931)**, Cem yay., İstanbul, 1989, s. 518.

¹⁶ 1924 yılında Saday-ı Hak (İzmir) gazetesindeki “*Türk İhtilalinin Düsturları 1-12*” adlı yazıları ile...

¹⁷ Hakkı Uyar, “*Sol Milliyetçi*” **Bir Türk Aydını: Mahmut Esat Bozkurt**, Büke yay., İstanbul, 2000.

¹⁸ Nurşen Mazıcı, **Belgelerle Atatürk Döneminde Muhalefet (1919-1926)**, Dilmen yay., İstanbul, 1984, ss. 16-17.

¹⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Hakkı Uyar, “Mahmut Esat Bozkurt ve Sol Düşünce”, **Teori**, Sayı 187, Ağustos 2005.

²⁰ “Laiklik Nedir? Mahmut Esat B. Diyor ki”, **Yeni Asır**, 23 Mart 1933.

Atatürk'ün Medeni Bilgiler kitabında yaptığı “*siyasi demokrasi*” tanımı konusunda da farklı düşünen Bozkurt, demokrasinin sosyal ve ekonomik açıdan da desteklenmesi gerektiğine dikkat çekmektedir²¹.

D. Ağaoğlu Ahmet ve Kemalizm

Ağaoğlu Ahmet, İkinci Meşrutiyet'ten Cumhuriyete kadar geçen süreçte düşünsel düzeyde bazı farklılıklar gösterse de, genel olarak liberalizm ile milliyetçilik/Türkçülük çizgisini korudu²². Ağaoğlu'nun 1930'lu yıllardaki belli başlı etkinlikleri arasında Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF) içinde yer alması, Birinci Türk Tarih Kongresi'ne katılması, Üniversite hocalığı ve bu görevden ayrılışı, “*Akın*” gazetesini²³ çıkarışı ve yine aynı yıllarda Kadrocularla giriştiği ideolojik polemik sayılabilir.

SCF'nin düşünsel anlamda önderi olan Ağaoğlu, partinin program ve tüzüğüne hazırlanmasında önemli katkılar yaptı. Çetin Yetkin'in SCF'nin “*ideologu*” olarak tanımladığı Ağaoğlu, “*liberal görüşleri savunan, tek parti rejiminin denetimsizliğini ve CHP yönetimini eleştiren*” bir kişidir²⁴. Parti kapandıktan sonra da diğer SCF'lilerin aksine CHP'ye girmede, liberal görüşlerini yazılarıyla savunmayı sürdürdü.

Ağaoğlu, Kadrocularla giriştiği polemikte, “*genel olarak demokrasi, devletçilik ve (onların) çelişkiler*”i üzerinde durdu. Kadrocuların demokrasi ile ilgili görüşlerine karşı çıkarak, demokrasiyi savundu²⁵.

CHP'ye muhalif ve liberal söylemiyle dikkat çeken Akın gazetesinin ilk sayısındaki başyazısında Ağaoğlu, “*Hükümlerimizde şahsi ihtiraslardan kaçınmağı ve Türkün yüksek menfaatlerini kendimiz için tek kılavuz tanımağı bir borç sayacağız*” demektedir ve O'na göre, gazetenin “*yürüyeceğı yol, gideceğı ülkü ve takınacağı tarz*” budur. Ağaoğlu gazeteyi “*cumhuriyetçi, halkçı, laik ve inkılapçı*” olarak tanımlamaktadır²⁶.

Gazetenin bu özellikleri Ağaoğlu tarafından tanımlanırken, söz konusu özelliklerin CHP'nin altı ok'unun bir bölümü olduğu dikkat çekmektedir. Ağaoğlu, dört ilkeye açıkça gönderme yaparken, milliyetçilikten dolayı olarak söz etmektedir. Bu ilkeden dolayı olarak söz etmesi, O'nun Kemalist milliyetçilikten farklı bir milliyetçilik anlayışına sahip olduğunun belirtisi olarak alınabilir. Bu arada hiç sözü edilmeyen ve dolayısıyla kabul edilmeyen ilke, devletçiliktir. Devletçilik ilkesinin reddi, SCF'nin de temel özelliklerinden biriydi.

²¹ Hakkı Uyar, “Sol Milliyetçi” Bir Türk Aydını: Mahmut Esat Bozkurt, ss. 108-109, 124.

²² Taha Akyol, “Liberalizm ve Milliyetçilik”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 4, Milliyetçilik**, İletişim yay., İstanbul, 2002, ss. 731-750.

Ağaoğlu'nun fikir dünyası için bkz. Ufuk Özcan, **Ahmet Ağaoğlu ve Rol Değişikliği, Yüzyıl Dönümünde Batıcı Bir Aydın**, Donkişot yay., İstanbul, 2002; François Georgeon, “Ahmet Ağaoğlu: Aydınlanma ve Devrim Hayranı Bir Türk Aydını”, **Toplumsal Tarih**, sayı 36, Aralık 1996, ss. 28-35.

²³ Akın gazetesini hakkında bkz. Hakkı Uyar, “1930’larda Türkiye Basımında ‘Liberal’ Muhalefet: Ağaoğlu Ahmet’in Akın Gazetesi”, **Toplumsal Tarih**, sayı 41, Mayıs 1997, ss. 43-50; Hakkı Uyar, “Ağaoğlu Ahmet’in ‘Liberal Muhalif’ Gazetesi: Akın (1933)”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce cilt 7, Liberalizm**, İletişim yay., İstanbul, 2005.

²⁴ Çetin Yetkin, **Atatürk’ün Başarısız Demokrasi Devrimi: Serbest Cumhuriyet Fırkası**, Toplumsal Dönüşüm yay., İstanbul, 1997.

²⁵ Temuçin Faik Ertan, **Kadrocular ve Kadro Hareketi**, Kültür Bakanlığı yay., Ankara, 1994, ss. 170-172.

Ağaoğlu'nun Kadrocularla olan polemikleri ayrıntılı olarak şu kitabında yer almaktadır: Ağaoğlu Ahmet, **Devlet ve Fert**, İstanbul, 1933.

²⁶ Ağaoğlu Ahmet, “Gazetemizin Yolu, Dileği ve Tarzı”, **Akın**, 29.05.1933, s. 1.

Akın gazetesi kendini müstakil, halkçı, demokrat bir tenkit gazetesi olarak tanımlarken, diğer gazetelerle arasındaki farkı temelde iktidarla ilişkilerindeki mesafeye bağlıyor. İktidarın savunusu yapan gazeteleri eleştiriyor ve özellikle de CHP'nin resmi yayın organı olan Hakimiyeti Milliye gazetesi bu eleştiriden nasibini alıyor²⁷:

“Ankara’da gündelik bir gazete vardır. Adı Hakimiyeti Milliye’dir. Bu gazete hükümetin malıdır. Gidasını ya doğrudan doğruya veya bilvasıta onun yardımından alır. Vazifesi; iş başındaki devlet adamlarının güttüğü siyaseti müdafaadır. (...)

Sekreteri memur, muharriri memur, başmuharriri hem memur, hem mebustur. (...)

Kelimeleri kendi seçer, fikirlerde papağandır.

Kafalarına prensibin prangaları vurulmuş, hürriyetleri siyasi bir kafes ardına gizlenmiştir. Bakınız Zeki Mesut beyi dinleyelim:

‘Bir zümrenin diğer bir zümreyi istismar etmesine mani oluyoruz. Şahsi zümre menfaatlerinin umumi menfaati ezecek derecede şahlanmasına meydan vermiyoruz. Devlet; kullandığı otoriteyi milletten alıyor’ diyorlar.

Acaba doğru mu? diyoruz. Etrafa bakıyoruz, muhiti kolluyoruz, bundan eser yok!

Öyle zümreler görüyoruz ki neredeyse yüziünden kan fışkıracak! Beri tarafta öyle bir zümre var ki bir deri bir kemik kalmış. Şahsi menfaatler o derece şahlanmış ki gemi azya almış, dizginlerini koparmış dört nala gidiyor!”

Ağaoğlu Ahmet’i dönemin farklı Kemalizm yorumlarından birine (Liberal Kemalizm) sahip biri olarak değerlendirmek ve Kemalist şemsiyenin altında değerlendirmek mümkündür.

E. Kadro Dergisi ve Kemalizm

Ocak 1932-Ocak 1935 tarihleri arasında, aylık olarak yayınlanan Kadro Dergisi’nin -3 yıl gibi kısa bir süre yayınlanmış olsa da- bıraktığı etki günümüzde de devam etmektedir. Yakup Kadri Karaosmanoğlu hariç derginin yazarlarının hemen hepsi Marksist kökenlidir (Şevket Süreyya Aydemir, İsmail Hüsrev Tökin , Vedat Nedim Tör ve Burhan Asaf Belge).

Kadrocular; Marksist kökenden gelmelerinin de etkisiyle, Marksizm’i biraz da bükerek, temel çelişkinin burjuvazi ile emekçiler arasında değil, sanayileşmiş uluslarla-sanayileşmemiş/sömürge uluslar arasında olduğunu tezini ileri sürüyorlardı. Bu, burjuvazi ile emekçi sınıfların çelişkisiyle, sanayileşmiş ülkelerin kendi aralarındaki Pazar ve sömürge kavgalarının reddi anlamına gelmiyordu. Onlar, milli kurtuluş hareketlerinin öncü ideologları olarak, Kemalizm’i üçüncü dünyacı bir ideoloji haline getirmek ve az gelişmiş uluslara örnek olmak niyetindeydiler. Kemalizm’e sosyo-ekonomik bir içerik kazandırmak isteyen Kadrocular, alternatif bir devrim ideolojisi yaratmak amacındaydılar. Devletçiliği sınıf kavgasını önlemek için bir araç olarak da gören Kadrocular, özel sektörün büyük ölçüde kısıtlanmasından yanaydılar. Bu bakımdan hem özel sektörü savunanlardan, hem de onların böyle bir ideoloji yaratma çabalarından rahatsız olan CHP Genel Sekreteri Recep Peker’den tepki gördüler. Bu da onların sonunu hazırladı²⁸.

²⁷ “Açık Görüşler: Hakimiyeti Milliye”, **Akın**, 24.9.1933, s. 1.

Burada adı geçen Zeki Mesut Bey’in soyadı Alsan’dır. 1927-1943 yılları arasında Edirne ve Diyarbakır milletvekilliği yaptı.

²⁸ Hakkı Uyar, “Resmi İdeoloji ya da Alternatif Resmi İdeoloji Oluşturmaya Yönelik İki Dergi: Ülkü ve Kadro Mecmualarının Karşılaştırmalı İçerik Analizi”, **Toplum ve Bilim**, sayı 74, Güz 1997, ss. 181-193; Ertan, age.; Merdan Yanardağ, **Türk Siyasal Yaşamında Kadro Hareketi**, Yalçın yay., İstanbul, 1988; Naci Bostancı, **Kadrocular ve Sosyo-ekonomik Görüşleri**, Kültür Bak. Yay., Ankara, 1990; Mustafa Türkes, **Kadro**

F. Ülkü Dergisi/Recep Peker Grubu ve Kemalizm

Halkevleri'nin yayın organı olarak 1933 yılında çıkarılmaya başlanan Ülkü Dergisi, Recep Peker'in öncülüğünde, aralarında Nusret Köymen'in de bulunduğu bir grup aydın tarafından Kemalizm'in teorisyenliğine girişti. Köycü ve sosyo-kültürel tezlerle yola çıkan Ülkü'cü grup, dönemin otoriter dünyasının yansımalarını taşımaktadır. Benzer eğilimleri taşıyan Kadrocularla birlikte liberalizme muhalif bir tavır sergilediler.

Her iki grup da, bizzat Atatürk tarafından otoriter eğilimleri nedeniyle tasfiye edildi. Bu tasfiye, Karaosmanoğlu'nun "*Zoraki Diplomat*" olarak Tiran'a gönderilmesi ve Peker'in CHP Genel Sekreterliği'nden alınmasıyla gerçekleşti²⁹.

G. Kemalizm ve Radikal Demokratlar

CHP 12-15 Ağustos 1933 tarihlerinde Sofya'da toplanan 9. Radikal Demokratlar Kongresi'ne katıldı³⁰. Daha önceki yıllarda da radikal demokratların bir kongresine (1927) CHP Genel Sekreteri Saffet Bey (Arıkan) "*müşahit*" olarak katılmıştı³¹. CHP'nin 1927 tarihli Büyük Kongresi'nde, radikal partilerin oluşturduğu birliğe doğrudan katılma fikri reddedilmişti. Ancak, 1933 tarihinde yapılan kongreye katılmalarından da anlaşılacağı üzere, CHF bu kongrelere "*müşahit*" olarak katılmaya devam etmiş olmalıdır. Sofya'da toplanan kongrede; işsizlik, işçi ücretleri ve gümrük duvarları konuları ele alındı. Gümrük duvarlarının kaldırılması, Avrupa gümrük birliği ve tek paralı uluslar arası bir bankanın kurulması Avrupa Federasyonu için aşamalar olarak önerildi³². Kongrede alınan siyasal kararlar ise; "*Demokrat bir hükümet usulünün memleketlerin içtimai teşkilatında manevi ve fikri teşriki mesaiyi mümkün kılacağı, çünkü ancak böyle bir usulün bütün vatandaşların kanun önünde beraberliğini, mahkemelerin istiklalini ve söz ve matbuat hürriyetini temin edileceği*" belirtilmektedir³³.

Sonuç

Resmi olarak Kemalizm teriminin kullanımı 1935 yılında olmakla beraber, 1930-1935 yılları arasında kamuoyunda/gazete ve dergilerde yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir. Dönemin otoriter havasının etkisiyle zaman zaman otoriter eğilimli Kemalizm tanımlamaları ortaya çıksa da, iskeleti/çerçevesi bizzat Atatürk tarafından çizilen ideolojinin, yine Atatürk tarafından otoriter bir kimliğe bürünmesi engellenmiştir. Günümüz Türkiye'sinde görülen Kemalizm'lerin çeşitliliğinin 1930'lar Türkiye'sine kadar gitmesi, bugünkü durumu daha

Hareketi: Ulusçu Sol Bir Akım, İmge yay., Ankara, 1999; İlhan Tekeli-Selim İlkin, **Bir Cumhuriyet Öyküsü: Kadrocuları ve Kadro'yu Anlamak**, Tarih Vakfı Yurt yay., İstanbul, 2003.

²⁹ Uyar, agm.; Firdevs Gümüsoğlu, **Ülkü Dergisi ve Kemalist Toplum**, Toplumsal Dönüşüm yay., İstanbul, 2005.

³⁰ "Sofyada Radikaller Kongresi Dün Açıldı", **Akın**, 13.8.1933, s. 1, 2: "Radikaller Kongresi: İşsizlik ve Gümrük İşleri Konuşuldu", **Akın**, 15.8.1933, s. 6.

Abidin Nesimi'nin anılarında belirttiğine göre, bu kongreye CHP'den Necip Ali Küçüka katılmıştı. Nesimi, kongrenin tarihini yanlış (1937) vermektedir. Abidin Nesimi, **Yılların İçinden**, Gözlem yay., İstanbul, 1977, s. 179.

CHP'nin söz konusu kongreye katılımı için bkz. Hakkı Uyar, **Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi**, ss. 375-376.

³¹ Mete Tunçay, "Radikal ve Mümasili Fırkaların Beynelmillel İtilafı ve CHF", **Mustafa Kemal'i Anlamak**, Oluşum yay., Ankara, 1981, ss. 16-25; Tarık Z. Tunaya, **Türkiye'de Siyasi Partiler, 1859-1952**, İstanbul, 1952, s. 569.

³² **Akın**, 15.8.1933, s. 6.

³³ **Akın**, 16.8.1933, s. 6.

anlaşılır kılmaktadır. Bu bağlamda olmak üzere, “1930’ların *Kemalizm’i*” şeklinde yapılan negatif yüklemelerin anlamsızlığı da ortadadır; 1930’larda da tek bir Kemalizm yoktur (Sonraki yıllarda da birbirinden farklı Kemalizm’ler olmaya devam etti. Örneğin 1960’larda birbirinden çok farklı olan, hatta birbirinin zıttı olan Ortanın Solu ve Milli Demokratik Devrim düşüncelerinin hareket noktası Kemalizm’di). 1930’lardan günümüze birbirinden farklı Kemalizm’ler olmakla beraber, bunların hepsinin ortak noktası; **modernleşmeci/kalkınmacı/kurtuluşçu** nitelik taşımalarıdır.